

מסורת הש"ם

א) וְנָעַל גֵּא, וְשִׁינָא,
ב) כְּמוֹת לַח, א) מִסֵּית
בכ: ד) וְנִסְיָא דְרַבָּא וּכְן
הנתיב וצ"ן, ט) וְנָעַל כּו:
קמן פה: א) ו) גי' רש"ל
רבא, א) וְיִקְרָא טו,
א) וְנָעַל ה:א, ט) עין רש"ף,

תורה אור השלם

- משפט אָהֳר יִזְקִיָּה לָכֵם בְּכַר בְּאַזְרֵי יִזְקִיָּה בִּי אֲנִי יי אֶלְהִיכֶם: ויקרא כד כב
- שָׁבַר תַּחַת שִׁבְר עֵין תַּחַת עֵין שֵׁן תַּחַת שֵׁן בְּאֶשֶׁר יִתֵּן מוֹם בְּאָדָם בֵּן יִזְקֵן בּו: ויקרא כד כ
- וְאִישׁ בִּי יִתֵּן מוֹם בְּעֵמִיתוֹ בְּאֶשֶׁר עָשָׂה בֵּן יַעֲשֶׂה לוֹ: ויקרא כד יט
- וְלֹא תַחַת עֵינֶךָ נִפְשׁ בְּנַפְשׁ עֵין בַּעֲיֵן שֵׁן בְּשֵׁן יֵד בִּיד רִגְל בְּרִגְלָא: דברים יט כא
- וְעֵשִׂיתֶם לוֹ כְּאֶשֶׁר וָמָם לַעֲשׂוֹת לְאַחֲיוֹ וּבִעֲרָת הָרָע מִקִּרְבָּהּ: דברים יט ט
- עֵין תַּחַת עֵין שֵׁן תַּחַת שֵׁן יֵד תַּחַת יֵד רִגְל תַּחַת רִגְלָא: שְׁמוֹת כא כד
- וְאָם אֶסּוֹן יִזְקִיָּה וְתַתָּה נִפְשׁ תַּחַת נִפְשׁ: שם כג
- בְּיָהּ תַּחַת בְּיָהּ פָּצַע תַּחַת פָּצַע חֲבוּרָה תַּחַת חֲבוּרָה: שְׁמוֹת כא כה
- אִם יָקוֹם וְהִתְהַלֵּךְ בְּחוּץ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ וְנָקָה הַמִּפְקֵה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרָפָא יִרְפָּא: שְׁמוֹת כא יט
- אִז נוֹדַע בִּי שׁוֹר נִגָּח הָיָא מִתְמוֹל שְׁלֹשׁם וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ בַּעֲלֵיו שְׁלֹם יִשְׁלֹם שׁוֹר תַּחַת הַשׁוֹר וְתַתָּה יִזְקִיָּה לוֹ: שְׁמוֹת כא לו
- וְאָם אֶסּוֹן יִזְקִיָּה וְתַתָּה נִפְשׁ תַּחַת נִפְשׁ: שְׁמוֹת כא כה
- וְתָתָן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לְאָבִי תִנְעָר וְחֹשִׁים קִפְף וְלוֹ תַתִּינָה לְאִשָּׁה תַּחַת אֶשֶׁר עָנָה לֹא יִזְכַּל שְׁלִיחָה כָּל יְמֵיהּ: דברים כב כט

הגהות הב"ח

ב) גמי' עין ממש אמרת
הרי שהיה סומא: (ב) שם אבוי אמר אליא:

רבינו הגנאל

הא דתניא ר' שמע' בן יוחאי אומ' הרי שהיה סומא וסימא קיטע וקטע וכול', ודחינן לה, היכא דאיפשר איפשר היכא דלא איפשר לא איפשר ופטרין ליה. הא דתנן דבי ר' ישמע' אמ' קרא כן ינתן בו בחובל ואין נתינה דכת', בכל מקום אלא ממון, דכדת' ונתן לאבי הנערה חמשים כסף.

ורדחינן, או הכי האי דכתב ואיש כי יתן מום בעמיתו, האי נתינת ממון היא נתינת מום היא, והיא החבלה. ואמר', דבי ר' ישמעאל קרא יתירא קא דרשי, כן ינתן בו מופנה הוא, לא אתא אלא לאשמועינן נתינת ממון הוא. דבי ר' תנא, יד ביד דבר הניתן מיד ליד, ומאי ניהו ממון. ואוקימנא דר' (אמי) [נמין] קרא יתירא דריש. אבוי יליף לה מתנא דבי חזקיה, עין תחת עין ולא עין ונפש תחת עין. ודחו לה הכי, או אמרוה דיוכל לקבל לעוורי עיניה ולא לימות,

קטן שהרג אדם ננס שהרג את הגדול: קיטע וקיטע היאך אני קורא כו'. וכי תימנא הכא נשקול ממונא התורה אמרה משפט שזה: ופטרין ליה. בזלא כלום והוי משפט שזה או ליטול אצר ממנא או לפטור לגמרי: מאי עבדינן ליה. הא עדות שאי אתה יכול להזימה דהא אי משתכחי עדים וזוממים פטורים דגזרנא קטילא צעו למקטל והלכך איהו נמי פטור והכי אמרינן צאלו הן הנשרפין (פסהדרין דף עה:). יד ציר. גבי עד זומם כתיב ואשמועינן דאס העיד צאיס פלוני שקיטע יד כזכור משלם ממון הניתן מיד ליד: במקום נוק. ואע"פ שיס שס תשלומי הנוק משלם אף הצער ומקרא יתירא קדריש דהא כתיב כויה תחת כויה למנא לי פלע תחת פלע. וכויה וחזורה מדריש לקמן וצ"ן: ואינא איניש דלא מפנק כו' נפקא מינה. מפלע תחת פלע למיתב ליה היאך דביני ביני: הייא. מהר. כמו אשור הייא במסכת שבת (דף קט:). אלא צמויק. עינו של מוֹק שיימינן כמה הוא שזה לימכר עכשיו וכמה הוא יפה בלא עין וסיינו ממנא דקאלמר עינו של מוֹק נישומה תחת עינו של ניוק: וחמור אין משלם אלא נוק. כדלמרנין

בפ' ב' (דף כו.) איש צעמיתו^א ולא שור צעמיתו: והא קמחייבנא ניה לניוקא. אתה חז ומריע לו שמוחל אתה על חגלותיו דהא תשלומין של מיוק הן ולא שכן כדתינא לקמן (דף יז:). קטנים יעשה להם סגולה:

דאלם. לנעם וכסם: כל הנישום כעבד. הואיל ודבר שאין קצוב הוא אין גוצין אותו בצבל. וטעמא מפרש לקמן: דאי ספס. הכי אמר להו שומו ליה והיוס או למחר אס יתפס משלו יעכבנו: נוקי שור צשור. נוקי שור צצאו לו על ידי השור: נוקי שור צאדם. נוקין צצאו לשור על ידי אדם: נוקי אדם צשור. אדם שהזקק על ידי שור דצעי למשיימיה כעצדא: אלהים

דביני ביני רב אשי אמר אתיא

תחת השור מה להלן ממון אף כאן ממון מאי חזית דילפת תחת תחת משור גילף תחת תחת דכתיב ונתת נפש תחת נפש מה להלן ממש אף כאן ממש אמרי דנין נוקין מנוקין ואין דנין נוקין מנוקין תנאי ר"א אומר עין תחת עין ממש ממש סלקא דעתך רבי אליעזר לית ליה ככל הני תנאי אמר ר' רבה לומר שאין שמין אותו כעבד א"ל אבוי אלא כמאן כבן חורין בן חורין מי אית ליה דמי אלא אמר רב אשי לומר שאין שמין אותו בניוק אלא במזיק: ההוא חמרא דקטע ידא דינוקא אתא לקמיה דרב פפא בר שמואל אמר להו זילו שומו ליה ארבעה דברים אמר ליה רבא והא אנן חמושה תנן א"ל לבר מנוק קאמינא אמר ליה אבוי והא חמור הוא וחמור אינו משלם אלא נוק אמר להו זילו שומו ליה נוקיה והא כעבדא בעי למשיימיה אמר להו זילו שיימוהו כעבדא אמר להו אבוה דינוקא לא בעינא דזילא ביה מילתא אמרו ליה והא קא מחייבת ליה לינוקא אמר להו לכי גריל מפייסנא ליה מדידי: ההוא תורא דאלם ידיה דינוקא אתא לקמיה דרבא אמר להו זילו שיימוהו כעבדא אמרו ליה והא מר הוא דאמר יכל הנישום כעבד אין גובין אותו בבבל אמר להו לא צריכא ידאי תפס רבא לטעמיה דאמר רבא נוקי שור בשור ונוקי שור באדם נוקי אדם בשור אין גובין אותו בבבל מ"ש נוקי אדם באדם ונוקי אדם בשור באדם נמי

החובל פרק שמיני בבא קמא

פר.

רב אשי אמר אתיא תחת תחת משור. ושאר אמוראי סברי דלמותה ג"ש לענין מיטבדי ואין להוילא מג"ש עין תחת עין מפשטיה דמשמע עין ממנא אלא מדרשא אחריתא: אלא ברמזיק. דס"ל לרבי אליעזר דהוי ככופר * דמשלם דמי מוֹק דרממנא קרייה כופר אצל אתה לוקח כופר כו' ט) ותנאי דלעיל ס"ל דדוקא ככופר משלם דמי מוֹק משום פדיון נפשו: זי"ף שומו ליה ד' דברים. היה סצור דאדם היוקו ואותו קטן כל כך גדול היה דמכלמי ליה ומכלם: קנסא

שמעון בן יוחי אומר עין תחת עין ממון אתה אומר ממון או אינו אלא עין ממש ב) הרי שהיה סומא וסימא קיטע וקיטע חיגר וחיגר היאך אני מקיים בזה עין תחת עין והתורה אמרה משפט אחד יהיה לכם משפט השווה לכולכם אמרי ומאי קושיא דלמא היכא דאפשר אפשר היכא דלא אפשר לא אפשר ופטרין ליה דאי לא תימא הכי טרפה שהרג את השלם מאי עבדינן ליה אלא היכא דאפשר אפשר היכא דלא אפשר לא אפשר * ופטרין ליה דבי רבי ישמעאל תנא אמר קרא בְּכֵן יִתֵּן בּוֹ וְאִין נְתִינָה אֲלֵא מִמּוֹן אֲלֵא מַעֲתָה[[]^{2]} כאשר יתן מום באדם הכי נמי דממון הוא אמרי דבי רבי ישמעאל קרא יתירא דרשי מכדי כתיב וְאִישׁ בִּי יִתֵּן מוֹם בְּעֵמִיתוֹ כְּאִשֶּׁר עָשָׂה בֵּן יַעֲשֶׂה לוֹ כֵּן יִתֵּן בּוֹ לְמָה לִּי שׁ"מ מִמּוֹן כְּאִשֶּׁר יִתֵּן מוֹם בְּאִדָם לְמָה לִּי[[]^{6]} איידי דבעי מיכתב כן ינתן בו כתב נמי כאשר יתן מום באדם דבי רבי חייא תנא אמר קרא יֵד בִּיד דְּבַר הַנִּיתֵן מִיד לִיד וּמֵאִי גִיהוּ מִמּוֹן אֲלֵא מַעֲתָה[[]^{7]} רגל ברגל נמי הכי הוא אמרי דבי רבי חייא קרא יתירא קא דרשי מכדי כתיב וְעֵשִׂיתֶם לוֹ כְּאִשֶּׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאַחֲיוֹ אִי סִלְקָא דַּעֲתָךְ מִמִּשׁ יֵד בִּיד לְמָה לִּי שׁ"מ מִמּוֹן רִגְל בְּרִגְל לְמָה לִי אִיִּידִי דְכִתִּיב יֵד בִּיד כְּתֹב נָמִי רִגְל בְּרִגְל אֲבִי[[]^{8]} אומר אתיא מדרתני דבי חזקיה דַּתְנָא דְּבִי חֲזַקִּיָּה[[]^{9]} עין תחת עין נפש תחת נפש ולא נפש ועין תחת עין ואי סלקא דעתך ממש זימנין דמשכחת לה עין ונפש תחת עין דבהדי דעויר ליה נפקא ליה נשמתיה ומאי קושיא דלמא מימד אמדינן ליה אי מצי מקבל עבדינן ואי לא מצי מקבל לא עבדינן ואי אמדינן דמצי מקבל ועבדינן ביה ונפק רוחיה אי מיית לימות מי לא תנן גבי מלקות אֲמַדוּהוּ וּמֹת תַּחַת יָדוֹ פֶּטוּר רַב זְבִיד מִשְׁמִיָּה[[]^{10]} דרבה אמר אמר קרא פָּצַע תַּחַת פָּצַע[[]^{11]} ליתן צער במקום נוק ואי סלקא דעתך ממש כי היכי דלהאי הוי ליה צערא להאי נמי אית ליה צערא ומאי קושיא דלמא איכא איניש דמפנק אית ליה צערא טפי ואיכא איניש דלא מפנק לית ליה צערא למאי נפקא מינה למתבי ליה היאך דביני ביני רב פפא משמיה דרבא אמר אמר קרא וְרָפָא יִרְפָּא לִיתֵן רְפוּאָה בְּמָקוֹם נֹק וְאִי סִלְקָא דַּעֲתָךְ מִמִּשׁ כִּי הִיכִי דְהָאִי בְּעִי אִסִּיָּא הָאִי נָמִי בְּעִי אִסִּיָּא מֵאִי קוּשִׁיא דְלִמָּא אִיכָא בְּשִׂרְיָה הִיָּא וְאִיכָא דְלֹא סִלִּיק בְּשִׂרְיָה הִיָּא לִמָּא נִפְקָא מִינָה לְמִיתֵב לִיה הִיאךְ

דביני ביני רב אשי אמר אתיא תחת תחת משור כתיב הכא עֵין תַּחַת עֵין וְכִתִּיב הַתֵּם יִשְׁלֹם שׁוֹר תַּחַת הַשׁוֹר מַה לְהֵלן מִמּוֹן אֵף כָּאן מִמּוֹן מֵאִי חֲזִית דִּילַפְתָּ תַּחַת תַּחַת מִשׁוֹר גִּילָף תַּחַת תַּחַת מֵאֲדָם דְּכִתִּיב[[]^{10]} ונתת נפש תחת נפש מה להלן ממש אף כאן ממש אמרי דנין נוקין מנוקין ואין דנין נוקין מנוקין תנאי ר"א אומר עין תחת עין ממש ממש סלקא דעתך רבי אליעזר לית ליה ככל הני תנאי אמר ר' רבה לומר שאין שמין אותו כעבד א"ל אבוי אלא כמאן כבן חורין בן חורין מי אית ליה דמי אלא אמר רב אשי לומר שאין שמין אותו בניוק אלא במזיק: ההוא חמרא דקטע ידא דינוקא אתא לקמיה דרב פפא בר שמואל אמר להו זילו שומו ליה ארבעה דברים אמר ליה רבא והא אנן חמושה תנן א"ל לבר מנוק קאמינא אמר ליה אבוי והא חמור הוא וחמור אינו משלם אלא נוק אמר להו זילו שומו ליה נוקיה והא כעבדא בעי למשיימיה אמר להו זילו שיימוהו כעבדא אמר להו אבוה דינוקא לא בעינא דזילא ביה מילתא אמרו ליה והא קא מחייבת ליה לינוקא אמר להו לכי גריל מפייסנא ליה מדידי: ההוא תורא דאלם ידיה דינוקא אתא לקמיה דרבא אמר להו זילו שיימוהו כעבדא אמרו ליה והא מר הוא דאמר יכל הנישום כעבד אין גובין אותו בבבל אמר להו לא צריכא ידאי תפס רבא לטעמיה דאמר רבא נוקי שור בשור ונוקי שור באדם נוקי אדם בשור אין גובין אותו בבבל מ"ש נוקי אדם באדם ונוקי אדם בשור באדם נמי אלהים בעינן וליכא נוקי שור בשור ושור באדם נמי אלהים

דרבא ואמ' טעמ' דר' אליעזר שאין שמין שומת העין כעבד הנמכר בניוק אלא במזיק. ההוא חמרא דקטע ידא דינוקא, ודן רב יהודה לשום אותו כעבד ולשלם בעל החמור הנוק. לית הילכתא כותיה אלא אי תפס, אבל אפיקי לא מפקינן מיניה, דקימא לן כרבא דאמ' כל הנישום אין גובין אותו בבבל. ואף על פי שאין גובין, (או) [דאין] תפש הניקן ממון המזיק לא מפקינן מיניה אלא שמינן ליה ומחלטינן ליה. רבא לטעמיה דאמר ניוקי שור בשור [נוקין שור באדם]. כגון שהזיק האדם את השור, כגון אלו גובין בבבל בלבד. ואף על גב דבענן איים וליכא, פירי' דיוין דמיתקרי איים, בחוצה לארץ ליכא,

עין משפט נר מצוה

א) מיי' פ"ב מהלכות רוצח הלכה ט ופי"ב מהל' עדות הלכה ז:
יא ב מיי' פט"ז מהלכות פסהדרין הלכה י:
יב ג מיי' פ"ה מהלכות פסהדרין הלכה י סמג
עשין לה טוח"מ פ"א:
יג ד מיי' שס הלכה ז סמג שס טוח"ע ח"מ
פ"א ספיקא ה:

גליון הש"ם

רש"י ד"ה מאי עבדינן ליה וכו' עדות שאי אתה יכול להיחשב. ק"ל כיון דהוא עדות שא"ל יוכל להימנה לא מוקי עדות ואמרי שמה צאמת לא הרג א"כ מאי פטרין הא שפיר מתקיים משפט אחד אלא דפטרינן ליה דלכלא עדות דהרג וצ"ע: תור"ה אלא ברמזיק וכו' דמשלם דמי מוֹק לעיל דף ע"א:

מוסף רש"י

אמרוהו ומת תחת ידו פטור. דשלים כ"ד הוא, ואמון (מכות ט). ילא האלף שמה את בנו ושלם כ"ד (מכות כב:). ליתן צער במקום נוק. דלפילו כדלילא אלא דלילא מן משלם נמי צער, דלא מיתא צער דכתיב דתמנא היינו כדלילא מן. כגון כוואל כשפיר על אפרטו דלא אסתמיהו ממקסייה (עשר כו:) שאע"פ שנתן לו דמי ידו אין פטורים אותו מן הצער למחר הואיל וקניד ידו יש עליו לתכסה בכל מה שילא, אלא אומרים ש' לו לתכסה כסם שאינו מלמעע כל כך חס חמסה צנחל וליעזר (שמות כא כה).

רבינו תננאל (המשך)

לה מפצע תחת פצע ליתן צער במקום נוק. ודחו לה הכי, כגון שהחובל בבור לאינו חושש בוו החבלה עלי' כל כך והחובל יש לו צער גדול מזו הן החבלה, שצריך להוציא לא עלתה מה שהוא ביני ביני ולתתו לחבל, וזה הוא צער במקום נוק. וכך לדברי ר' פפא שהחובל עשו לו כאשר עשה, הוציא עינו כאשר הוציאו ועלתה ארוכתו ונתרפא מהרה. וזה פירוש סליק בישריה הייא. והנחבל לא עלתה ערין ארוכתו, שהיכב החובל לתת לו ער שיתרפא. רב אשי אמ' אתיא תחת תחת וכול'. ואסיקנא, אתיא תחת תחת מתחת אשר ענה דהוא ממון והוא אדם מאדם. תניא ר' אליעזר אומ' עין תחת עין ממש. ר' אליעזר חולק עליהם כולם. ופירק רב אשי לאוקומי פירוקיה

ההוא חמרא דקטע ידא דינוקא, ודן רב יהודה לשום אותו כעבד ולשלם בעל החמור הנוק. לית הילכתא כותיה אלא אי תפס, אבל אפיקי לא מפקינן מיניה, דקימא לן כרבא דאמ' כל הנישום אין גובין אותו בבבל. ואף על פי שאין גובין, (או) [דאין] תפש הניקן ממון המזיק לא מפקינן מיניה אלא שמינן ליה ומחלטינן ליה. רבא לטעמיה דאמר ניוקי שור בשור [נוקין שור באדם]. כגון שהזיק האדם את השור, כגון אלו גובין בבבל בלבד. ואף על גב דבענן איים וליכא, פירי' דיוין דמיתקרי איים, בחוצה לארץ ליכא,